
Апопій І. V. Supply Agreement in Civil and Commercial Legislation: its Essence and Ways of Improvement.

Degree of accordance of the legal adjusting of agreement of supplying to the terms of market economy is probed. Main controversies and differences between civil and commercial codes in due area are analyzed. A number of proposals are forwarded to improve applicable legislation, including the introduction of modifications and amendments in due codes to optimize legal regulation of supply agreement.

Key words: agreement of delivery, economic code, civil code.

УДК 347.451.2

А. О. Дутко

Аналіз юридичної конструкції господарського договору

Розглядається поняття договору, юридична конструкція складу договору, наводяться ознаки та особливості господарського договору, характеризуються нові конструкції господарських договорів та підприємницький договір.

Ключові слова: договір, господарський договір, ознаки договору, умови договору, ціна, форма договору, підприємницький договір.

У зв'язку з переходом до ринкової економіки сфера застосування договірних відносин значно розширилась. Збільшилось в приватноправових галузях коло об'єктів, з приводу яких можливе укладення договору: це і нерухомість, і майнові права, і інформація. Договори займають своє місце і в сфері публічного права. Зростає кількість відносин, в яких єдиним регулятором виступає договір. Договір як правова форма найбільш відповідає ринковим відносинам і є універсальною формою фіксування товарно-грошових відносин. Нас цікавить договір як найтиповіша правова конструкція (модель), якій повинна відповідати поведінка сторін.

Слід зазначити, що договір – одна за найдавніших правових конструкцій. В повному розгорнутому вигляді вчення про договір було

© А. О. Дутко, 2008.

сформовано римськими цивілістами. Моделюючими елементами договору на той час були: 1) узгоджене волевиявлення його учасників; 2) правосуб'єктність сторін; 3) предмет, передбачений законом; 4) дотримання форми договору.

Як відомо, рецепція римського права торкнулася всієї Європи і за багато століть не знала кардинальних змін. Проте, договір не статична, а така що підлягає певним змінам та постійно розвивається конструкція. Найбільш досліджена категорія договору в цивільному праві. В кожній галузі права, тим не менш, конструкція договору, яка є одним з показником техніко-юридичного рівня розвитку галузі, має свої особливості.

Проблеми договірного права досліджувало багато юристів-науковців, серед них Р. О. Халфіна, О. С. Іоффе, О. О. Красавчиков, господарський договір досліджували, зокрема, В. В. Луць, О. Вінник, Н. Дзера, В. Щербина.

Метою даної статті є дати загально-правове визначення договору, його конструктивні ознаки, порівняти цивільно-правовий та господарський договори і визначити особливості останнього.

На сьогоднішній день договори застосовуються в більшості галузях права, тому на нашу думку важливо вести мову про загальну конструкцію договору в межах теорії права. Ідея створити загальне вчення про договір виникла ще у 70-х роках минулого століття. Р. О. Халфіна, визнаючи за договором важливу роль в оформленні різноманітних суспільних відносин, писала, що «... визріли умови для розробки загальної теорії договору, що охоплюють застосування даної правової форми в різних сферах життя суспільства» [1, с. 293].

В цивільному праві під договором розуміється домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків (ст. 626 ЦК України). Проте, договір поєднує в собі різні характеристики, він є і джерелом права, і юридичним фактом, і джерелом встановлення взаємних прав та обов'язків та підставою виникнення договірних правовідносин.

Загально-правове визначення договору можна сформулювати наступним чином: «Договір – це акт домовленості сторін, вчинений в певній формі, що встановлює, в межах, визначених законом, взаємні права та обов'язки його учасників, регулює їх подальшу поведінку і забезпечується в випадку його порушення можливістю застосування заходів примусу».

Особливості конструкції договору, її ознаки:

- 1) договір – це домовленість між учасниками, яка відображає їх волевиявлення (їх волю); «волевиявлення учасника правочину має бути вільним і відповідати його внутрішній волі (ст. 203 ч. 3 ЦК України)»;
- 2) договір визначає права та обов'язки сторін, а також поведінку, яка може виражатися в дії або бездіяльності;
- 3) договір спрямований на встановлення, зміну або припинення правовідносин;
- 4) договір спрямований на досягнення конкретної мети, яка не повинна суперечити нормам позитивного права (ст. 215 та ст. 203 ЦК України передбачають недійсність правочину, зміст якого суперечить моральним засадам суспільства);
- 5) договір об'єктивується в певній формі, яка встановлена законодавчо для окремих видів договорів, або обирається сторонами. Недотримання передбаченої законом форми веде в окремих випадках до недійсності договору. Спірною вважаємо точку зору, згідно якої договором слід вважати лише волевиявлення, закріплене в письмовій формі [2, с. 78]. Зазначимо вкотре, що договори розповсюджені в багатьох галузях права, тому для полегшення процедури укладення договорів використовуються типові, стандартні форми договорів;
- 6) беззаперечною ознакою договору є його універсальний характер. Кожна галузь права, в якій застосовується конструкція договору, вносить в неї певні особливості, але її сутність при цьому не змінюється.

І Цивільний кодекс України, і Господарський кодекс України виходять з того, що відносини суб'єктів в усіх сферах господарської діяльності базуються на договорах. Аналіз відносин, в сфері яких широко застосовується господарський договір, свідчить, що він є правовою формою взаємовідносин господарюючих суб'єктів між собою, визначає їх майнові обов'язки і направлений на досягнення певного результату ведення господарства. В організації ділових угод головне місце займає класичний договір, який чітко фіксує домовленості і визначає санкції за їх невиконання. Жодних усних домовленостей не зафіксованих в тексті договору, класичний договір не визнає. Тому при визначенні господарського договору необхідно враховувати і загальні категорії цивільно-правового договору, і особливі ознаки, відображені в господарському законодавстві. Поняття господарського договору визначимо наступним чином – це домовленість, укладена за встановленим змістом та формою, між учасниками господарських правовідносин, спрямована на встановлення, зміну чи припинення прав та обов'язків та досягнення конкретної мети та забезпечується у випадку порушення можливістю застосування небажаних наслідків.

Зміст договору становлять умови, що визначаються на розсуд сторін і погоджені ними та умови, що є обов'язковими відповідно до актів законодавства. Власне, це ті умови, на яких сторони погодилися виконувати договір. Таке визначення змісту конструкції договору дано в цивілістичній літературі [3, с. 472]. При цьому більшість правових норм, що визначають умови договору мають диспозитивний характер. Це означає, що сторони в договорі можуть відступити від їх змісту і врегулювати свої відношення на власний розсуд (ст. 6 ЦКУ).

Умовами договору є предмет, строк, ціна та ін. Умови договору поділяють на істотні, звичайні та випадкові [3, с. 473-474]. Істотними є умови необхідні та достатні для укладення договору, ті, які формують договір в цілому та ті, на внесенні яких наполягає сторона. Звичайні це ті, які базуються на диспозитивних нормах закону або звичаях, сторони договору, які погодились на його укладення тим самим погодились і

з тими правилами, які містяться в нормах стосовно даного договору. Випадкові умови ті, які набувають юридичного значення лише в разі їх включення до самого договору. Включення їх в договір цілком залежить від волі осіб, а їх відсутність не впливає на дійсність договору.

Умови господарського договору наступні: обов'язки та права сторін за договором, строк виконання, місце та спосіб виконання договору. Конкретний зміст умов залежить від виду договору і ситуації його укладення. Суттєвими умовами всіх договорів є умова про його предмет (ст. 638 ЦКУ). Положення ч. 2 ст. 180 ГКУ про суттєві умови в цілому відповідає ст. 638 ЦКУ. В той же час ч. 3 ст. 180 ГКУ розширила перелік суттєвих умов для всіх видів господарського договору, до яких в обов'язковому порядку віднесено предмет, ціна та строк дії договору. Крім суттєвих в договорі можуть бути також звичайні та випадкові умови (ст. 628 ЦКУ).

Цивільний кодекс України передбачає велику кількість договірних конструкцій раніше не відомих цивільному законодавству. Ці договори застосовуються і в господарській діяльності. Свобода договору передбачає право вибору виду договору, укладення *змішаного договору*. Згідно ч. 2 ст. 628 сторони мають право укласти договір, якому містяться елементи різних договорів (змішаний договір). До відносин сторін у змішаному договорі застосовуються у відповідних частинах положення актів цивільного законодавства про договори, елементи яких містяться у змішаному договорі, якщо інше не встановлено договором або не впливає із суті змішаного договору.

Наступною конструкцією є *договір приєднання*. Ним є договір умови якого встановлені однією із сторін у формулярах або інших стандартних формах, який може бути укладений лише шляхом приєднання другої сторони до запропонованого договору в цілому. Друга сторона не може запропонувати свої умови договору (ст. 634 ЦКУ). Цей договір не можна вважати результатом домовленості, результатом взаємних переговорів. Виділяють дві сфери застосування даного договору: 1) укладення договору з контрагентом, який займає монопольне ста-

новище на ринку продажу певних товарів, виконання робіт чи надання послуг; 2) укладення договору з професійним підприємцем. Недоліки даної конструкції: не виключена ситуація, при якій сторона, яка приєдналась до даного договору, досягне для себе певних переваг по відношенню з тими, які першочергово пропонував оферент. В такому випадку на сторону не буде поширюватися ч. 2 ст. 634, яка говорить, що договір може бути розірваний або змінений на вимогу сторони, яка приєдналась, якщо вона позбавляється прав, які звичайно мала, а також якщо договір виключає чи обмежує відповідальність другої сторони за порушення зобов'язання або містить інші умови, явно обтяжливі для сторони, яка приєдналась. Сторона, яка приєдналась, має довести, що вона, виходячи з своїх інтересів, не прийняла б цих умов за наявності у неї можливості брати участь у визначенні умов договору. Правила цієї статті повинні діяти і по відношенню до контрагента, який зумів добитися певних уступок.

Наступна нова конструкція – *публічний договір* – «в якому одна сторона – підприємець взяла на себе обов'язок здійснювати продаж товарів, виконання робіт або надання послуг кожному, хто до неї звернеться (роздрібна торгівля, перевезення транспортом загального користування, послуги зв'язку, медичне, готельне, банківське обслуговування тощо)» (ч. 1. ст. 633 ЦКУ). Тут викликає сумнів не включення в склад суб'єктів договору некомерційних організацій.

Ст. 635 – *попередній договір* – сторони якого зобов'язуються протягом певного строку (у певний термін, але не пізніше 1 року – ст. 182 ГКУ) укласти договір в майбутньому (основний договір) на умовах, встановлених попереднім договором.

Важливою умовою оплатних договорів є ціна. Сторони в договорі мають право вільно встановлювати ціни на всі види продукції, товарів, робіт та послуг, крім тих, для яких встановлене законодавче регулювання. Погляд про ціну як суттєву умову оплатного договору підтримують більшість вчених юристів та юристів-практиків. Ціна товару (робіт, послуг) є однією з важливих і суттєвих умов зовнішньоекономічного

договору, оскільки вона безпосередньо впливає на фінансове становище його сторін.

Господарський договір повинен бути укладеним в певній формі. За загальним правилом ст. 207 ЦКУ договір вважається укладеним в письмовій формі, якщо його зміст зафіксовано в одному чи кількох документах, в листах, телеграмах, якими обмінялися сторони. Договір вважається укладеним також в письмовій формі, якщо воля сторін виражена з допомогою телетайпного, електронного чи іншого технічного засобу зв'язку.

Сторони можуть використовувати як повну форму, так і спрощену. При укладенні господарського договору найбільш оптимальним є використання повної письмової форми, оскільки саме в цьому випадку сторони можуть визначити не лише суттєві умови, але й інші аспекти майбутньої комерційної операції. Укладення договору в спрощеній формі, тобто шляхом обміну листами, телеграмами, телефонограмами тощо несе в собі певні небезпеки, одна з яких в тому, що не кожен лист або телеграма може свідчити про укладення договору між сторонами. Якщо сторони вирішать скористатися даною формою, то вказані документи повинні включати себе всю необхідну інформацію про суттєві умови договору, бути визначеними, тобто звернені до конкретної особи, направлені особою, яка має повноваження на укладення договору. Якщо така інформація відсутня, то документ розглядається як реклама або запрошення до переговорів з приводу майбутнього договору. Жодних юридичних наслідків такі документи не будуть мати. Але якщо вони і відповідають усім юридичним умовам, то цього ще не достатньо для укладення повноцінного договору, необхідно, щоб пропозиція була прийнята (акцептована) іншою стороною. Акцепт також повинен відповідати певним вимогам: виходити від особи, якій зробили пропозицію, бути безумовним.

Про укладення договору свідчить його підписання. Згідно ст. 207 ЦКУ договір між юридичними особами підписуються уповноваженими особами і скріплюється печаткою. Ст. 181 ГКУ встановлює, що господарський договір складається в формі єдиного документа, підписаного

сторонами і скріпленого печатками. Це правило поширюється як на юридичних осіб, так і на фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності. Але це суперечить законодавству, оскільки приватні підприємці мають право працювати без печатки. Таким чином, законодавець встановлює як особливий елемент письмової форми договору наявність відтиску печатки, але до кінця не визначає, в яких саме випадках вона є обов'язковою.

Одним з видів господарської діяльності є підприємницька діяльність [5, с. 8]. Підприємницький договір – це укладена на оплатній основі з метою здійснення підприємницької діяльності угода, сторони (чи одна з сторін якої) виступають в якості суб'єктів підприємницької діяльності [6, с. 361]. Але дане визначення не проводить чіткої межі підприємницького договору з цивільно – правовим. Підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку (ст. 42 ГКУ).

Для підприємництва характерні наступні ознаки: 1) самостійна ініціативна діяльність; 2) комерційна свобода та незалежність виробників; 3) одержання прибутку; 4) особиста економічна зацікавленість; 5) відповідальність за результати діяльності; 6) творчий пошук; 7) господарський ризик. Засобом здійснення підприємницької діяльності є підприємницький договір, тому ці ознаки будуть характерні і для нього.

Господарський договір завжди укладається з господарською метою, застосовуються окремі правила щодо підстав його укладення і змісту. Особливостями господарського договору можна вважати те, що спори, які виникають при укладенні, виконанні та розірванні таких договорів вирішуються як правило в порядку господарського судочинства (ст. 12 ГПК), а не судами загальної юрисдикції, що характерне для цивільних договорів; укладення та виконання підприємницьких договорів регламентується нормами і страхового, і транспортного, і банківського

права та інших галузей; зазвичай укладенню таких договорів передують своєрідна пропозиція – реклама.

Список використаних джерел

1. Халфина Р. О. Общее учение о правоотношении / Р. О. Халфина. – М. : Юрид. Лит., 1974. – 351 с.
2. Иванов В. В. К вопросу об общей теории договора / В. В. Иванов В. В. // Государство и право. – 2000. – №12. – С. 76-79.
3. Цивільне право України: Академічний курс: Підручник: У 2 т. / за заг. ред. Я. М. Шевченко. – Т. 1. Загальна частина. – К. : Вид. Дім «Ін Юре», 2003. – 520 с.
4. Підприємницьке право: Підручник / За ред. О. В. Старцеві. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К. : Істина, 2005. – 600 с.
5. Предпринимательское право / под ред. Е. П. Губина, П.Г. Лахно. – М. : Юристъ, 2002. – 416 с.

Дутко А. А. Анализ юридической конструкции хозяйственного договора.

Анализируется понятие договора как общетеоретической категории. Рассматривается юридическая конструкция состава договора, его элементы, характеризуются особенности хозяйственного договора, некоторые новые конструкции хозяйственного договора, а также предпринимательский договор.

Ключевые слова: договор, хозяйственный договор, признаки договора, условия договора, цена, форма договора, предпринимательский договор.

Dutko A. O. Analysis of the Juridical Construction of the Economic Contract.

The concept of agreement is analyzed as to the general theoretic category. The author characterizes the juridical construction of the contract's compound. In this article features of the economic contract and some new construction of the economic contract are revealed.

Key words: agreement, economic agreement, signs of agreement, condition of agreement, price, form of agreement, enterprise agreement.